วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article

พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน

Buddhist Principles Manifested in the Dhammapada Story of King Viḍūḍabha: Reflects Current Thai Society

พระมหาธีระวัฒน์ ธิติโชติ (กมลวิบูลย์)[1]*, พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี กองแสน)[2], จตุภูมิ แสนคำ[3], สานิตย์ สีนาค[4] และ ภัทรวดี เจียระนันท์[5]

Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon)[1]*, Phrapariyattivajirakavi (Maitree Kongsaen)[2], Jatuphoom Saenkham[3], Sanit Sinak[4] & Pattarawadee Chiaranan

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระมหาธีระวัฒน์ ธิติโชติ (กมลวิบูลย์)*
Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon)*
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: nk_pps@hotmail.com

2. พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี กองแสน)
Phrapariyattivajirakavi (Maitree Kongsaen)
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: maitree99k@gmail.com

3. จตุภูมิ แสนคำ
Jatuphoom Saenkham
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: mosmolee263@gmail.com

4. สานิตย์ สีนาค
Sanit Sinak
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Thai, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: sanit.sin@mbu.ac.th

ABSTRACT

This article focuses on the Buddhist principles in the Dhammapada regarding King Vidūdabha, and their application to the development of contemporary Thai society. The study concluded that: 1) the Buddhist teachings in the Dhammapada of King Vidūdabha reflect three important principles: wrong views, vengefulness, and the law of karma. They begin with the depiction of the Sakya clinging to bloodline and caste, leading to social conflicts; Prince Vidūdabha's vengefulness, which impacts both himself and others; and the problems caused by actions that fail to consider future consequences. 2) The Buddhist teachings in the Dhammapada of King Vidūdabha reflect contemporary Thai society, especially the division of social status between the rich and the poor, the vengefulness caused by being looked down upon, and the stress caused by competition in daily life, leading to the accumulation of negative emotions. When emotions cannot be controlled, they lead to physical harm, resulting in property damage and even death. What follows are the consequences of one's actions. 3) It presents a way to apply Buddhist teachings from Buddhism. It has been applied to the development of Thai society, including the use of the 6 principles of Saraniyadhamma to reduce egotism, the application of the 4 divine states of mind to stop vengeance, and the use of the principle of Appamatadhamma to stop the law of karma by creating mindfulness in life. Learning

5. ภัทรวดี เจียระนันท์
Pattarawadee Chiaranan
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Email:
pattarawadee.chiaranan@gmail.com
คำสำคัญ:
หลักธรรม, ธรรมบท, พระเจ้าวิฑูฑภะ, สังคมไทย
Keywords:
Buddhist Principle, Dhammapada, King Vidūdabha, Current Thai Society
Article history:
Received: 13/11/2025
Revised: 24/11/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 31/12/2025
How to cite:
Kamoonviboon P.M.T. et al. (2025). Buddhist Principles Manifested in the Dhammapada Story of King Viḍūḍabha: Reflects Current Thai Society. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 149-162.

and applying these principles will help foster peace of mind, reduce conflict, and build good relationships in Thai society today, resulting in a better quality of life across every aspect.

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้จัดทำโดยมุ่งเน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน จากการศึกษาสรุปได้ว่า 1) พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ ซึ่งสะท้อนถึงหลักธรรมที่สำคัญสามประการ ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม โดยเริ่มจากการสื่อถึงการยึดมั่นในสายเลือดและวรรณะของเจ้าศากยะที่นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม ความพยาบาทของเจ้าชายวิฑูฑภะที่มีผลกระทบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากการกระทำที่ไม่คิดถึงผลในอนาคต 2) พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะที่สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งแยกฐานะทางสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดความพยาบาทจากการถูกดูหมิ่น เกิดความเครียดจากการแข่งขันในชีวิตประจำวัน ทำให้สะสมอารมณ์ด้านลบไว้จำนวนมาก เมื่อควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ก็มีการทำร้ายกันจนทำให้ทรัพย์สินเกิดความเสียหายไปจนถึงการเสียชีวิต สิ่งที่จะได้รับตามมาก็คือ ผลของกรรม(ผลของการกระทำ)ที่ตนเองก่อไว้ 3) นำเสนอแนวทางในการนำพุทธธรรมจากพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทย ได้แก่ การใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อลดทิฏฐิมานะ การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท, และการใช้หลักอัปปมาทธรรมเพื่อหยุดกฎแห่งกรรมด้วยการสร้างสติในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้และนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้จะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในจิตใจ ลดความขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังไทยในปัจจุบัน ส่งผลให้สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเสนอหลักธรรมที่มีคุณค่าและพิสูจน์ความสำคัญในทุกช่วงเวลาของการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม หลักธรรมเหล่านี้ให้แนวทางในการเสริมสร้างความสุขและความสงบในจิตใจของมนุษย์ หนึ่งในหลักธรรมที่สำคัญ คือ อรรถกถาพระธรรมบท ซึ่งเป็นเอกสารที่รวบรวมคำสอนและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างละเอียดและครบถ้วน ทำให้ผู้ที่ศึกษาเข้าใจในคำสอนได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถนำมาสะท้อนถึงวิถีชีวิตและจิตใจของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงมากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาธรรมบทจึงไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีความหมายกว้างขวางในระดับสังคม ทั้งนี้ การรับรู้และเข้าใจหลักธรรมจากพระพุทธเจ้าสามารถทำให้เรามองเห็นชีวิตและเหตุการณ์ต่าง ๆ และเข้าใจหลักธรรมที่ปรากฏในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) ในสังคมไทยปัจจุบัน มีการเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งและความไม่เข้าใจในหมู่คน กลุ่ม หรือแม้กระทั่งในความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปัญหาที่เกิดขึ้นมักเกี่ยวข้องกับทิฏฐิมานะ (การยึดมั่นในความคิดเห็นของตน) และความพยาบาท ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในสังคม นอกจากนี้ การไม่เข้าใจในกฎแห่งกรรมยังทำให้ผู้คนมีแนวโน้มที่จะไม่พิจารณาถึงผลของการกระทำของตน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไปใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การศึกษาเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการเสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ โดยเนื้อหาสำคัญที่สอดคล้องกับปัญหาในสังคม ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม แก่นหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้คนตระหนักถึงการกระทำและผลของการกระทำ ด้วยการมีสติและความรู้ในการประยุกต์ใช้หลักธรรม คือ หลักสาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 และอัปปมาทธรรม จะช่วยลดกิเลสและความขัดแย้ง ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความเข้าใจและความสงบสุข การนำหลักธรรมจากเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โดยเฉพาะในด้านการสร้างความเข้าใจและการลดความขัดแย้งในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม หลักสาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 และอัปปมาทธรรม ถือเป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่ผู้คนต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของจิตใจและมิตรภาพระหว่างบุคคล ซึ่งจะส่งผลดีต่อความมั่นคงและความเสถียรภาพในสังคมโดยรวม การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ทำให้ผู้คนมีความหลากหลายและมีชีวิตที่วุ่นวาย โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความตระหนักรู้ให้กับผู้คนในสังคมต่อหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณค่าและความดีงาม เช่น การสร้างความมีชีวิตชีวาในใจและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ บทความยังนับว่าสอดคล้องกับภารกิจของพระพุทธศาสนาในการเผยแพร่ความรู้และแสงสว่างแห่งธรรมที่มีความหมายต่อนำทางชีวิตของผู้คนสู่การพัฒนาชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุขในระยะยาว เพื่อให้บุคคลสามารถนำคำสอนจากพระพุทธองค์มาปรับใช้ในบริบทของชีวิตที่หลากหลาย ทำให้สังคมสามารถพัฒนา

ได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งมีความเข้าใจต่อเงื่อนไขในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสร้างสรรค์อนาคตที่มีคุณค่าและสันติสุขสำหรับทุกคนในสังคม

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการถอดบทเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน และน้อมนำหลักธรรรมที่ได้มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันให้ดียิ่งขึ้นไป

2. ความหมายและความเป็นมาของอรรถกถาธรรมบท

ความหมายของอรรถกถาธรรมบท คำว่า ธรรมบท (ธมฺมปท) เป็นคำที่ประกอบด้วยสองส่วน คือ “ธมฺม” และ “ปท” โดยคำว่า “ธมฺม” หมายถึง หลักธรรมธรรมชาติ ความดี และความถูกต้อง ในขณะที่ “ปท” หมายถึง ทาง หนทาง หรืออุบายวิธี เมื่อนำมารวมกัน จึงมีความหมายว่า “บทแห่งธรรม” หรือ “ทางแห่งความดี” ซึ่งบ่งบอกถึงการนำเสนอแนวทางในการปฏิบัติที่มุ่งสู่ความดีงามและศีลธรรม (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2527) ธรรมบทจัดอยู่ในหมวดพุทธพจน์ที่เป็นรูปแบบร้อยกรอง ซึ่งประกอบด้วยคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ผู้ฟังที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านชนชั้นและวรรณะ ตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ กษัตริย์ นักปราชญ์ ไปจนถึงประชาชนและเด็กตัวเล็ก ๆ ซึ่งทำให้เนื้อหาในธรรมบทมีความครอบคลุมและหลากหลายเหมาะสมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยมีการสอดแทรกแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมะและวิธีการปฏิบัติธรรมมากมาย

3. ความเป็นมาของอรรถกถาธรรมบท

ตามประวัติศาสตร์ พระธรรมสังคาหกาจารย์ พระอรหันต์ 500 องค์ ผู้ทำหน้าที่รวบรวมและร้อยกรองพระธรรมวินัยในการปฐมสังคายนา (สังคายนาครั้งแรก) ภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ พ.ศ. 1 (ภายหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน) ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา (หรือสัตตบรรณคูหา) ใกล้กรุง ราชคฤห์ แคว้นมคธ ชมพูทวีป (ประเทศอินเดียในปัจจุบัน) ได้รวบรวมคาถาธรรมบทจำนวน 423 คาถาไว้ในหมวดนี้ ซึ่งเป็นผลงานที่สำคัญในคัมภีร์ขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก ธรรมบทเป็นหมวดที่ 2 ในจำนวนทั้งหมด 15 หมวด โดยหมวดอื่น ๆ ได้แก่ ขุททกปาฐะ อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาดก นิทเทส ปฏิสัมภิทามรรค อปทาน พุทธวงศ์ และจริยาปิฎก ซึ่งแต่ละหมวดนั้นมีเนื้อหาที่แตกต่างกันและมีจุดประสงค์ที่หลากหลาย การแบ่งธรรมบทออกเป็น 26 วรรค โดยแต่ละวรรคมีจำนวนคาถาที่แตกต่างกันไป วรรคที่มีน้อยที่สุดมี 10 คาถา ขณะที่วรรคที่มีมากที่สุดมี 41 คาถา การจัดแบ่งนี้สะท้อนถึงความหลากหลายของเนื้อหาในธรรมบท ที่ไม่เพียงแต่แสดงถึงหลักธรรมโดยทั่วไป แต่ยังสะท้อนความลึกซึ้งของธรรมะในเรื่องต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความหมายและการนำเสนอที่หลากหลาย ธรรมบทจึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้และแนวปฏิบัติทางธรรมะ ทำให้ผู้คนในสังคมไทยมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณค่าและความดีงามในชีวิตประจำวัน ทั้งยังช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของจิตใจและจริยธรรมในสังคม โดยการนำคำสอนจากพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในบริบทของชีวิตที่หลากหลาย ช่วยให้แต่ละคนสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างมีคุณค่า การแบ่งธรรมบทในพุทธศาสนานั้นสังเกตได้ว่ามีการใช้วิธีการตั้งชื่อวรรคที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะหลัก (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2526: 78) ได้แก่ 1) ตั้งชื่อวรรคตามสาระทางธรรม ได้แก่ วรรคจะถูกตั้งชื่อตามเนื้อหาหลักที่กล่าวถึง เช่น วรรคที่พูด

เกี่ยวกับจิตเรียกว่า “จิตตวรรค” และวรรคที่กล่าวถึงบัณฑิตเรียกว่า “ปัณฑิตวรรค” ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาของวรรคได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น 2) ตั้งชื่อวรรคตามลักษณะการเปรียบเทียบ ได้แก่ การตั้งชื่อวรรคจะขึ้นอยู่กับการใช้อุปมาอุปไมยในการอธิบาย เช่น วรรคที่ใช้การเปรียบเทียบการประพฤติปฏิบัติธรรมกับดอกไม้จะเรียกว่า “ปุปผวรรค” ขณะที่วรรคที่เปรียบเทียบกับช้างจะเรียกว่า “นาควรรค” ซึ่งการใช้การเปรียบเทียบนี้ช่วยให้ผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจแนวคิดได้ง่ายขึ้น 3) ตั้งชื่อวรรคตามวิธีการจัดรวมบทคาถา ได้แก่ วรรคบางวรรคจะจัดกลุ่มบทคาถาโดยการพูดถึงสิ่งที่ตรงกันข้าม เช่น วรรคที่รวมกันระหว่างบุญและบาป หรือเวรกับการไม่จองเวรจะถูกจัดอยู่ในวรรคเดียวกัน และเรียกว่า “ยมกวรรค” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ตรงกันข้าม สำหรับระยะเวลาและอายุของธรรมบทยังไม่มีการยืนยันที่ชัดเจน แต่ส่วนใหญ่เชื่อกันว่า ธรรมบทเกิดขึ้นในช่วงที่พระอรหันต์ประมาณ 500 รูปได้ร่วมกันทำสังคายนาธรรมครั้งแรก (ปฐมสังคีติ) หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว 3 เดือน ในการสังคายนาครั้งนั้น พระสงฆ์ใช้วิธีการซักถามและตอบตามลำดับของปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม เมื่อคำสอนได้รับการรวมเข้าด้วยกันก็มีการร้อยเรียงและจดจำโดยการท่องจำด้วยปากเปล่า หรือที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” หลังจากนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเจริญรุ่งเรืองในประเทศลังกา มีการจดบันทึกคำสอนทั้งหมดลงในลายลักษณ์อักษรบนใบลาน ซึ่งประมาณช่วงเวลาอยู่ระหว่าง 88-76 ปีก่อนคริสต์กาล (ประมาณ พ.ศ. 455 - 467) และตรงกับรัชสมัยของวัฏฏคามินีอภัย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญในการถ่ายทอดและรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ให้คงอยู่ต่อไป

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ

ในเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ เป็นนิทานธรรมบทลำดับที่สามที่ปรากฏในปุปผวรรค วรรณนาแห่งอรรถกถาธรรมบท รจนาขึ้นโดยพระพุทธโฆสาจารย์ โดยตั้งบทบาลีบทแรก คือ “ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนำ สตฺถา สาวตฺถิยำ วิหรนฺโต สปริสำ โอเฆน อชฺโฌตฺถริตฺวา มาริตำ วิฑูฑภำ อารพฺภ กเถสิ. คำแปล “อ.พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ในเมืองชื่อว่า สาวัตถี ทรงปรารภ ซึ่งพระเจ้าวิฑูฑภะ ผู้เป็นไปกับด้วยบริษัท ผู้อันห้วงน้ำท่วมทับแล้ว ให้สวรรคตแล้ว ตรัสแล้ว ซึ่งประธรรมเทศนานี้ ว่า ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตำ ดังนี้เป็นต้นฯ” และได้ดำเนินเนื้อเรื่องของพระเจ้าวิฑูฑภะประกอบ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของหลักธรรมในปรากฏในแต่ละฉากได้ดังนี้

1. ทิฏฐิมานะ ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด โดยทั่วไป เมื่อเป็นทิฏฐิเจตสิก จะหมายถึงความเห็นผิด ดังนั้นขณะใดมีความเห็นที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง เช่น ขณะที่มีความคิดความเห็นว่าสภาพธรรมเที่ยง มีสัตว์ บุคคลจริง ๆ ตายแล้วไม่เกิดอีก ขณะที่มีความเห็นความคิดเช่นนั้น ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิตที่เกิดพร้อมกับความเห็นผิด มีความเห็นผิดที่เป็นทิฏฐิเจตสิกในขณะนั้น พระโสดาบันดับทิฏฐิเจตสิก คือความเห็นผิดได้เป็นสมุจเฉท มานะ คือ ความสำคัญตน สำคัญกว่าดีกว่าเขา เสมอเขา ต่ำกว่าเขา ขณะที่เปรียบเทียบ มีการสำคัญตนเช่นนี้ ขณะนั้นมีมานะเจตสิกที่เกิดกับโลภมูลจิต พระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถดับมานะได้จนหมดสิ้น เป็นสมุจเฉท ส่วนในภาษาไทยที่นิยมใช้พูดกันว่า มีทิฏฐิมานะ หมายถึง ความไม่ยอม อันเป็นความสำคัญตนที่เป็นมานะ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิที่เป็นความเห็นผิด ดังนั้น คำว่า ทิฏฐิ ในภาษาไทยที่ใช้กันกับในภาษาธรรมต่างกัน เพราะทิฏฐิในภาษาธรรมหมายถึง ความเห็นผิด เมื่อใช้คำว่าทิฏฐิมานะร่วมกันในภาษาไทย ก็อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าเกิดพร้อมกัน และ

เป็นสภาพธรรมเดียวกัน เมื่อได้เข้าใจความหมาย ก็จะเห็นว่าต่างกัน” (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2556: 22) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้

“พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล (เมืองหลวงชื่อสาวัตถี) ต้องการเป็นพระญาติกับพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้เกิดความคุ้นเคยเป็นกันเองกับภิกษุสงฆ์ จึงทรงส่งพระราชสาสน์ไปสู่ขอพระธิดาสักองค์หนึ่งจากพวกเจ้าศากยะ พระราชาทรงย้ำกับพวกทูตที่จะนำสาสน์ไปว่า “พวกเจ้า ต้องถามพวกเจ้าศากยะให้แน่ใจว่า พวกท่านจะให้พระธิดาองค์ไหนแก่พระราชาโกศล เมื่อพวกเจ้าแน่ใจแล้ว ก็จงกลับมา” พวกเจ้าศากยะรับพระราชสาสน์จากพวกทูตแล้ว ประชุมกันว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นคนจากสกุลอื่น (มิใช่สายเลือดศากยะ, พวกเจ้าศากยะถือว่าพวกตนสืบทอด โดยการแต่งงานระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์สืบเนื่องมา ไม่มีวรรณะอื่นปะปน) พวกเราไม่ควรให้ แต่ทว่า ท้าวเธอเป็นใหญ่ (ปกครองแคว้นสักกะด้วย) ถ้าพวกเราไม่ให้ธิดาศากยะไป ท้าวเธอก็จะทำให้พวกเราพินาศได้ เจ้ามหานามะ (ขณะนั้นทรงเป็นประมุขของศากยราชสกุล) ตรัสเสนอแก่พวกพระญาติว่า ควรจะยกลูกสาวของเราที่ชื่อว่า วาสภขัตติยา ไปให้พระราชานั้น ธิดาคนนี้ มีมารดาเป็นนางทาสี (ทาสหญิงที่รับใช้ในพระราชนิเวศน์ หมายถึงนางวาสภขัตติยามีสายเลือด กษัตริย์ฝ่ายบิดา) เธอมีรูปร่างหน้าตางดงามมาก พวกเจ้าศากยะเห็นชอบด้วย จึงเรียกทูตมาแจ้ง ว่า “ตกลง พวกเราจะยกราชธิดาศากยะให้แก่พระราชาของพวกท่าน” พวกทูตทูลถามว่า “พระธิดาของเจ้าศากยะองค์ไหนหรือ?” ตอบว่า “เราจะให้เจ้าหญิงวาสภขัตติยา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของเจ้ามหานามศากยะผู้เป็นพระโอรสของเจ้าอาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” (เป็นลูกของน้องชายพระเจ้าสุทโธทนะ) พวกทูตรีบกลับไปทูลแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาตรัสว่า “จงรีบรับตัวพระราชธิดามา แต่จงตรวจสอบให้ดี พวกกษัตริย์ (ศากยะถือตัวมาก) มีมายามาก (พหุมายา) บางทีเขาอาจจะส่งลูกนางทาสีมาให้เราก็เป็นไปได้ พวกเจ้าจงดูให้แน่ใจว่า พระราชธิดาองค์นั้น เสวยร่วมภาชนะเดียว (เอกภาชนะ) กับเจ้ามหานามะหรือไม่ ถ้าเสวยร่วมกันก็จงรับตัวมา พวกทูตไปเข้าเฝ้าเจ้ามหานามะแล้วทูลว่า “พระราชาทรงต้องการพระราชธิดาที่ร่วมเสวยภาชนะเดียวกับพระราชบิดา” เจ้ามหานามะตรัสว่า “ได้สิ” แล้วทำความตกลงกับนางวาสภขัตติยา ว่าให้ทำอาการให้เหมือนเสวยร่วมกันจริง ๆ (เหมือนการแสดงละครว่าพ่อลูกกินข้าวด้วยกันให้พวกทูตดู) พวกทูตไม่สงสัยรับตัวนางไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงพอพระทัยสถาปนาให้เป็นใหญ่เหนือสตรี 500 คน (ให้มีหญิงคอยรับใช้ 500 คน) ทรงอภิเษกนางไว้ในตำแหน่งพระอัครมเหสี”

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในเรื่องราวของพระเจ้าปเสนทิโกศลและการขอพระธิดาจากเจ้าศากยะ สามารถเห็นหลักการของทิฏฐิมานะอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นในหลายมิติและขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ 1) พวกเจ้าศากยะมีความเชื่อมั่นในตระกูลและสายเลือดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขาเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์ควรเป็นการเชื่อมโยงจากกษัตริย์กับกษัตริย์เท่านั้น ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามลำดับและประเพณี โดยไม่เอาสายเลือดจากคนที่มีวรรณะต่ำกว่าเข้ามาผสมผสาน สิ่งนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการถือทิฏฐิมานะที่ไม่นำผู้ที่อยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลของตน 2) เมื่อเจ้าศากยะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ สิ่งแรกที่พวกเขาคำนึงถึงคือผลที่จะตามมา จึงเลือกที่จะส่งพระธิดาที่เป็นทาสีไปเพราะเห็นว่าสามารถลดความเสี่ยงจากการขัดแย้งกับพระเจ้าปเสนทิโกศล พวกเขาไม่สามารถให้อภัย หรือเปิดใจกับความเป็นไปที่ไม่ตรงตามวัฒนธรรมของตนเอง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นถือมั่นในความคิดที่ว่า “ต้องเลือกที่ดีที่สุด” โดยไม่ใส่ใจถึงความรู้สึกของบุตรีและความเป็นไปได้ในการสร้าง

ความสัมพันธ์ที่ดีกับพระเจ้าปเสนทิโกศล 3) ขั้นตอนที่เจ้ามหานามะได้สั่งให้นางวาสภขัตติยาทำอาการเสมือนว่าเสวยร่วมกับพระราชบิดา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการยอมจำนนต่อความต้องการของพระเจ้าปเสนทิโกศลจนทำให้ไม่เสียหน้าหรือไม่ให้ความสำคัญกับความจริง ความจริงกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าเมื่อเปรียบกับภาพลักษณ์ที่พวกเขาต้องการจะนำเสนอ และนี่เป็นตัวอย่างของทิฏฐิมานะที่ทำให้บุคคลทำในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความจริง 4) พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องมีความเชื่อมั่นในอำนาจของตนเอง ทำให้การเลือกคู่ครองยังคงอยู่ภายใต้การที่เขาเป็นผู้มีอำนาจ ทำให้พวกเจ้าศากยะต้องเลือกพระธิดาที่จะนำเสนอ ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ ความยุติธรรมในการเลือกคู่ครองกลายเป็นเรื่องของอำนาจและวรรณะ ผลคือเกิดการแบ่งแยกและไม่สามารถก้าวข้ามขีดจำกัดทางสังคมได้

2. ความพยาบาท คือ เจตนาเป็นเหตุปองร้าย คือ การคิดกระทำให้ผู้อื่นประสบความพินาศ ชื่อว่าพยาบาท หมายความว่า ความคิดปองร้ายของผู้มุ่งจะทำร้ายชีวิตของสัตว์อื่น ตั้งแต่มดและยุงจนถึงมนุษย์ ซึ่ง (พระไพศาล วิสาโล, 2559) สอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้ “ต่อมา พระนางวาสภขัตติยทรงให้ประสูติกาลพระโอรส พระนามว่า วิฑูฑภะ พระราชา ยิ่งทรงยินดีมาก (จะให้ชื่อว่า วัลลภะ แปลว่า ที่โปรดปราน แต่อำมาตย์ฟังผิดว่า วิฑูฑภะ) ครั้นวิฑูฑภะราชกุมารมีพระชันษา 16 ปี ได้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อเยี่ยมเยียนเหล่าพระญาติฝ่ายพระราชมารดา คือ พวกเจ้าศากยะ, พำนักอยู่พอสมควรแก่เวลาแล้วก็เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ทหารคนหนึ่งนึกขึ้นได้ว่าลืมอาวุธประจำกายไว้ในที่พัก ย้อนกลับเข้าไปเอา ก็ได้เห็นพวกนางทาสีกำลังล้างแผ่นกระดานที่เจ้าชายวิฑูฑภะประทับนั่งด้วยน้ำเจือน้ำนม ล้างไปก็ด่าไปว่า “นี้เป็นกระดานที่ลูกนางทาสี ชื่อวาสภขัตติยานั่ง” เขาสอบถามว่า มันเรื่องอะไรกัน พวกนาง ตอบว่า “พระนางวาสภขัตติยาเป็นลูกเจ้ามหานามะกับนางทาสีในราชนิเวศน์” ทหารคนนั้นนำความนั้นไปบอกแก่พวกทหารจึงเกิดความร่ำลือกันขนานใหญ่จนเจ้าชายทรงทราบเรื่องนั้นด้วย ทรงแค้นเคืองเจ้าศากยะมาก ตั้งพระทัยไว้ว่าถ้าเราได้ครองราชสมบัติแล้ว เราจะมาเอาเลือดในลำคอของพวกเจ้าศากยะล้างแผ่นกระดานที่เรานั่งให้จงได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบเรื่องดังกล่าวแล้ว ทรงเสียพระทัยมาก เสด็จเข้าเฝ้ากราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วย และทรงคลายความโกรธลงเมื่อพระศาสดาตรัสว่า ความสำคัญของวงศ์สกุลอยู่ที่ฝ่ายบิดา...วันหนึ่งเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมทฬุปนิคม ของพวกเจ้าศากยะ ทรงถอดเครื่องราชกกุธภัณฑ์ให้ทีฆการายนเสนาบดีถือรออยู่ด้านนอก (เสนาบดีนี้ เป็นหลานชายของพันธุลเสนาบดีที่ถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลสั่งฆ่าพร้อมบุตรชาย 32 คน เสนาบดีนี้เป็นสหายรักกับเจ้าชายวิฑูฑภะ จึงได้โอกาสล้างแค้นให้ลุงด้วยให้เพื่อนเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วย) เสนาบดีรีบนำเครื่องราชย์ฯ เหล่านั้นไปให้วิฑูฑภราชกุมาร สถาปนาตนเป็นกษัตริย์ ฝ่ายพระเจ้าปสนทิโกศล (พระชนม์ 80 ปี) เสด็จออกจากการเข้าเฝ้าแล้วไม่พบเสนาบดี ทรงรู้ทันทีว่าเราถูกยึดพระราชอำนาจแล้ว จึงเสด็จทรงม้า มีนางสนมติดตามไปหนึ่งคน มุ่งหน้าไปมคธ เพื่อขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นหลาน แต่เสด็จไปถึงนอกกรุงราชคฤห์ดึกแล้ว เสด็จเข้าไปไม่ได้ จึงทรงพำนักยังศาลาหลังหนึ่งและเสด็จสวรรคต...” ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในเรื่องราวของพระนางวาสภขัตติยาและพระเจ้าปเสนทิโกศล สะท้อนถึงหลักธรรมของความพยาบาทที่มีความลึกซึ้งและเป็นสาระสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง โดยมีบทเรียนสำคัญที่สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) เมื่อเจ้าชายวิฑูฑภะทราบเกี่ยวกับที่มาของพระมารดาและสถานะของพวกเขาในระบบชั้นวรรณะ เขาเกิดความโกรธเคืองที่รู้สึกถูกดูถูกเมื่อเห็นว่าพระนางวาสภขัตติยามีมารดาเป็นนางทาสี ความรู้สึกนี้ทำให้เกิดความโกรธที่ไม่น่าให้อภัยต่อพวกเจ้าศากยะ โดย

เขาตั้งใจที่จะล้างแค้นเมื่อมีโอกาส จากจุดนี้พยายามสื่อสารว่า ความพยาบาทนั้นสามารถเกิดจากความรู้สึกไม่พอใจหรือการถูกดูถูกซึ่งยังคงสามารถสืบเนื่องต่อไปและส่งผลต่อความสัมพันธ์ในอนาคต 2) เจ้าชายวิฑูฑภะตั้งพระทัยที่จะล้างแค้นต่อเจ้าศากยะเมื่อถึงเวลาที่เขาสามารถทำได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเก็บความแค้นและต้องการทำให้ผู้ที่เขามองว่าเป็นศัตรูต้องชดใช้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่เพียงแต่จะส่งผลร้ายต่อตนเอง แต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม การมีความพยาบาทที่โหมกระหน่ำเพียงใดก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดความขัดแย้งและการทำร้ายกันในระดับที่สูงขึ้น 3) เมื่อเสนาบดีทำการส่งมอบเครื่องราชย์ให้กับวิฑูฑภะ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการตั้งอยู่ในอำนาจ การใช้อำนาจนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบที่มีอยู่ โดยไม่คำนึงถึงอารมณ์และผลกระทบที่อาจตามมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมสลายของคุณธรรมในสังคมและการกระจายเจ้าอำนาจที่มีความพยาบาทเป็นแรงกระตุ้น 4) ความพยาบาทไม่เพียงแค่ทำให้บุคคลนั้นมีความทุกข์ แต่ยังนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ร้ายแรงต่อชีวิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งไม่สามารถกลับเข้าเมืองได้และจบลงด้วยความตายที่เกิดจากสภาวะแวดล้อมที่เลวร้าย ถือเป็นการสะท้อนว่า ความพยาบาทนั้นมีความเสี่ยงในการทำลายทั้งตัวเองและผู้อื่น โดยสรุปแล้ว บทเรียนเกี่ยวกับความพยาบาทในเรื่องนี้ชัดเจนว่า การไม่สามารถปล่อยวางความโกรธและความเกลียดนั้นนำไปสู่ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ และทำให้เกิดวงจรแห่งความรุนแรงที่ไม่สิ้นสุด ความเข้าใจถึงธรรมชาติของความพยาบาทและแนวทางในการจัดการกับอารมณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่สังคมในปัจจุบันต้องศึกษาและนำไปใช้ในการสร้างความสงบสุขและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. กฎแห่งกรรมคือ กฎที่แสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ กล่าวคือ ใครกระทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม บุคคลผู้กระทำนั้นจักต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ เสมอ มิได้เกิดจากการดลบันดาลจากอำนาจของพระเจ้าองค์ใด และไม่มีใครมารับผลของกรรมแทนบุคคลอื่นได้ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า ปุพพังคสูตร ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ว่า... “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะส่องสว่างเหนือโลกหล้า ย่อมมีแสงเงินแสงทองจับขึ้นที่ขอบฟ้าเป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันใด ก่อนที่กุศลธรรมทั้งหลายจะบังเกิดขึ้น ย่อมมีสัมมาทิฐิเป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันนั้น” กฎแห่งกรรม กฎแห่งการกระทำ เป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นกฎของธรรมชาติ เพราะกรรมติดตามตัวเราไปทุกที่ทุกสถานเหมือนเงาติดตามตัว เมื่อเรายังหนีตัวเราไม่พ้น เราก็หนีกฎแห่งกรรมไม่พ้นเหมือนกัน กฎหมายหรือกฎเกณฑ์อะไรบางอย่างในโลกที่มนุษย์สมมติกันขึ้นมา ยังหลีกเลี่ยงเปลี่ยนแปลงได้ ปีนี้ใช้อย่างนี้ปีหน้าเปลี่ยนไปอีกอย่าง แต่กฎแห่งกรรมไม่เคยเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น “ ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ทำดีได้ชั่วไม่มี ทำชั่ว ได้ดีก็ไม่มี” (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้ “แม้พระเจ้าวิฑูฑภะได้ราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรนั้น ทรงดำริว่า “เราจักยังเจ้าศากยะแม้ทั้งหมดให้ตาย” ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกไปด้วยเสนาใหญ่ ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความพินาศแห่งหมู่พระญาติแล้ว ทรงดำริว่า “เราควรกระทำญาติสังคหะ” ในเวลาเช้า เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงสำเร็จสีหไสยาในพระคันธกุฎี ในเวลาเย็นเสด็จไปทางอากาศประทับนั่งที่โคนไม้ มีเงาปรุโปร่ง ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ แต่นั้นไป มีต้นไทรเงาสนิทต้นใหญ่ต้นหนึ่งอยู่ในรัชสีมาของพระเจ้าวิฑูฑภะ พระเจ้าวิฑูฑภะทอดพระเนตรเห็นพระศาสดา จึงเสด็จเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระองค์จึงประทับนั่งแล้วที่โคนไม้เงาปรุโปร่งนี้ ในเวลาร้อน เห็นปานนี้

ขอพระองค์โปรดประทับนั่งที่โคนไทร มีเงาอันสนิทนั่นเถิด พระเจ้าข้า” เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า “ช่างเถิด มหาบพิตร ชื่อว่าเงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น” จึงทรงดำริว่า “พระศาสดาจักเสด็จมาเพื่อทรงประสงค์รักษาหมู่พระญาติ” จึงถวายบังคมพระศาสดา เสด็จกลับไปสู่เมืองสาวัตถีนั่นแล. แม้พระศาสดาก็ทรงเหาะไปสู่เชตวันเหมือนกัน. พระราชาทรงระลึกถึงโทษแห่งพวกเจ้าศากยะ เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ 2 ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับอีก เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ 3 ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับ แต่เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะนั้นเสด็จออกไปในครั้งที่ 4 พระศาสดาทรงพิจารณาเห็นบุรพกรรมของเจ้าศากยะทั้งหลาย ทรงทราบความที่กรรมอันลามกคือการโปรยยาพิษ ในแม่น้ำของเจ้าศากยะเหล่านั้น เป็นกรรมอันใคร ๆ ห้ามไม่ได้ จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ 4 พระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จออกไปแล้วด้วยพลใหญ่ ด้วยทรงดำริว่า “เราจักฆ่าพวกเจ้าศากยะ” พระเจ้าวิฑูฑภะยกกองทัพไปฆ่าพวกเจ้าศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ ละเว้นคนที่ไม่ใช่ศากยะ และเว้นพวกศากยะที่อยู่ในนิเวศของเจ้ามหานามะผู้เป็นเจ้าตา, ให้นำเลือดของพวกเจ้าศากยะที่ถูกฆ่ามาล้างแผ่นกระดาน...ระหว่างทางยกพลกลับกรุงสาวัตถี ทั้งหมดได้แวะพักริมแม่น้ำ พระเจ้าวิฑูฑภะและกำลังพลบางส่วนนอนอยู่ที่หาดทราย บางพวกนอนบนพื้นดินบนฝั่ง ตกกลางคืนได้มี ฝนตกหนักบริเวณต้นแม่น้ำ เกิดมวลน้ำใหญ่ไหลพัดทำลายสองฝั่งแม่น้ำ พระเจ้าวิฑูฑภะและไพร่พลที่อยู่บนหาดทรายถูกน้ำพัดหายไป เสด็จสวรรคตแล้ว”

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า เรื่องราวของพระเจ้าวิฑูฑภะและการก่อการฆ่าพวกเจ้าศากยะเผยให้เห็นถึงหลักธรรมของกฎแห่งกรรม โดยมีบทเรียนที่สำคัญ ดังนี้ 1) เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะตัดสินใจที่จะล้างแค้นต่อเจ้าศากยะ ทรงดำเนินการด้วยความโกรธและความเป็นปรปักษ์ ผลจากการกระทำในครั้งนี้นำไปสู่ความพินาศเสียชีวิตของพระเจ้าวิฑูฑภะและกองทัพของเขาในที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสว่าพวกเจ้าศากยะตายตามอกุศลกรรมที่เคยร่วมกันโปรยยาพิษลงในแม่น้ำ ซึ่งหมายถึงการกระทำที่ไม่ดีและเป็นเหตุเป็นผลที่มีอยู่แล้ว 2) พระเจ้าวิฑูฑภะไม่สามารถหลีกเลี่ยงกรรมที่ได้สร้างไว้ในอดีต แม้ว่าจะมีอำนาจ แต่การกระทำที่ละเอียดอ่อนเช่นการกำหนดโทษต่อพวกเจ้าศากยะ กลับตกอยู่ในกรรมที่ชั่วร้ายที่พระองค์เองได้สร้างขึ้น ความตายของเขาจึงไม่ได้เป็นไปตามที่ทรงคาดหวัง 3) พระเจ้าวิฑูฑภะที่ตั้งใจจะปลงพระชนม์เหล่าเชื้อพระวงศ์ศากยะซึ่งเป็นพระญาติ แต่กลับไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจไว้ โดยถูกน้ำพัดพาไปสู่ความตาย เป็นบทเรียนที่สะท้อนถึงการกระทำที่ไม่ได้คิดถึงผลที่จะตามมา ส่งผลให้ไม่สามารถไปถึงจุดหมายที่ตั้งใจได้ ความประมาทในวัตถุประสงค์และการตัดสินใจอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่ต้องการ

สรุปแล้ว กฎแห่งกรรมในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่เสียใจมักย้อนกลับมาทำร้ายผู้กระทำ การไม่ตระหนักถึงผลที่จะตามมาจากการกระทำของตนเองอาจนำไปสู่การสูญเสียอย่างยับเยินและทำให้ชะตากรรมของบุคคลปราศจากความหวังและความสงบสุข การมีสติและพิจารณาในสิ่งที่ทำจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถหลีกเลี่ยงกรรมที่ไม่ดีและสร้างกรรมดีขึ้นในอนาคต

หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะที่สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบัน มนุษย์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วจากหลายปัจจัย ทั้งทางเทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ได้ผลกระทบต่อชีวิตและจิตใจของผู้คนในหลายด้าน การที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงนี้บางครั้งทำให้เกิดความเครียด ความกดดัน และเกิดความต้องการที่จะปรับตัวตามรูปแบบใหม่ ๆ การใช้ชีวิตที่ต้องปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้คนรู้สึกว่าตนเองต้องเร่งรีบและแข่งขันตลอดเวลา

ส่งผลให้ผู้คนอาจหลงลืมถึงหลักธรรมที่สำคัญ เช่น ความใจเย็น การมีสติ การไม่ยึดติดกับวัตถุ ซึ่งมักนำไปสู่ความทุกข์และความไม่สบายใจ ในหลายกรณี ผู้คนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน โดยที่หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจถึงการกระทำของตนและผลที่เกิดตามมา ซึ่งการเข้าใจธรรมชาติของกรรม เช่น “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ก็มักเป็นแนวทางที่นำมาใช้แลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ที่เกิดขึ้น (พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), 2557) ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ นำมาสะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบันโดยสรุปประเด็นได้ ดังนี้

1. ทิฏฐิมานะ ในสังคมไทยปัจจุบัน กิเลสสามประการที่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นที่รู้จักกันดีและมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม กิเลสอีกชุดหนึ่งที่ประกอบด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิ ก็มีบทบาทสำคัญไม่แพ้กันในบริบทต่าง ๆ ของสังคม ดังนี้ 1) ตัณหา ความอยากได้อยากมีขับเคลื่อนผู้คนให้แสวงหาความมั่งคั่งและความสำเร็จ ซึ่งบางทีอาจส่งผลในด้านบวก เช่น การกระตุ้นให้พัฒนาตนเอง ขยันทำงาน หรือแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ยังสามารถนำมาสู่การแข่งขันที่รุนแรงในเรื่องการศึกษา การงาน และชีวิตส่วนตัว ที่ซึ่งผู้คนเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น สิ่งนี้อาจก่อให้เกิดความเครียด ภาวะหมดไฟ และความไม่พอใจในชีวิตของผู้คนที่รู้สึกว่า พวกเขาไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามที่สังคมคาดหวัง 2) มานะ เป็นกิเลสที่ทำให้เกิดความถือตัวและสำคัญตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในภาพลักษณ์และชื่อเสียง การแสดงตัวตนผ่านโซเชียลมีเดียเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของมานะในสังคมไทย ผู้คนมักต้องการการยอมรับและการชื่นชมจากสังคมจนบางครั้งต้องสร้างภาพหรือแสดงออกเกินจริง สิ่งนี้ส่งผลให้เกิดความไม่ยอมรับต่อคำแนะนำหรือคำวิจารณ์จากผู้คนรอบข้าง ซึ่งสามารถนำไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกในสถานที่ทำงานหรือในชุมชน ความสำคัญตนเองที่มากเกินไปยังสามารถขัดขวางการเติบโตทางจิตใจและความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ 3) ทิฏฐิ หมายถึง การยึดมั่นถือมั่นในความคิดหรือความเชื่อส่วนตัว ในระดับบุคคล อาจทำให้เกิดการปิดกั้นต่อความคิดใหม่หรือกันความเห็นต่าง ส่วนในระดับสังคม การยึดติดในทิฏฐิต่อแนวคิดทางการเมืองหรือสังคมสามารถทำให้การเติบโตและพัฒนาหยุดชะงัก การไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างทำให้เกิดการแบ่งแยกและขาดความสามัคคีในกลุ่มคน อาจส่งผลในลักษณะของความขัดแย้ง การไม่ประนีประนอม และความแตกหักที่มักนำไปสู่ความวุ่นวายในสังคม

2. ความพยาบาท ความพยาบาทเป็นอารมณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทที่มาจากความขัดเคืองแคลงใจหรือการรู้สึกไม่พอใจเมื่อถูกดูหมิ่นหรือถูกกระทบกระทั่ง จากความหมายของความพยาบาทที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นความเจ็บใจและผูกใจเจ็บ มีผลอย่างมากในระดับบุคคลและสังคม เมื่อเราเห็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งทำให้เราเข้าสู่ภาวะอาฆาตพยาบาทที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ การดำรงชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันมักจะมีความกดดันและการแข่งขันที่สูงขึ้น ทั้งในด้านการงาน การเรียน และการสร้างภาพลักษณ์ตนเองในโซเชียลมีเดีย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นต้นเหตุของการเกิดความพยาบาทในหลาย ๆ รูปแบบ ถ้าหากไม่สามารถจัดการอารมณ์เหล่านี้ได้จะนำไปสู่การเกิดนิวรณ์ที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาตนเองและสัมพันธภาพกับผู้อื่น ยิ่งไปกว่านั้น ความเผ็ดร้อนในใจที่เกิดจากความพยาบาทยังสามารถนำไปสู่มโนทุจริต ซึ่งไม่เพียงแค่ทำให้ผู้คนมีอารมณ์ร้าย แต่ยังส่งผล

กระทบต่อการทำงานร่วมกันและการรวมกลุ่มในสังคม นอกจากนี้ พระธรรมกิตติวงศ์ได้ระบุว่า พยาบาทอาจทำให้จิตใจเกิดความวุ่นวาย กระวนกระวาย และไม่สงบ ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพจิตและร่างกายของบุคคลได้อย่างมาก

3. กฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องกรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งปรากฏในวรรณคดีอย่าง เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง ที่พูดถึงแนวทางการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนา การเข้าใจเรื่องกรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้คนมีความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ และสามารถนำมายึดถือเป็นแนวทางในการใช้ชีวิต ในยุคสังคมปัจจุบัน หลายคนเริ่มมองว่าคำสอนเกี่ยวกับกรรมอาจขัดแย้งกับสิ่งที่เห็นในชีวิตประจำวัน ดังที่ปรากฏในงานวิจัยที่พบว่าสังคมไทยยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นการพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ทำให้หลายคนไม่เชื่อเรื่องกรรมและไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกรรมกับชีวิตประจำวัน ในทันทีที่มีการรณรงค์แนวคิดเรื่องกรรมที่ไม่ถูกต้อง เช่น การสแกนกรรม การแก้กรรม หรือการตรวจสอบกรรมในอดีตชาติ สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ผู้ที่มองโลกตามหลักวิทย์เกิดความสงสัยและไม่เชื่อถือเรื่องกรรมโดยรวม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเข้าใจพระพุทธศาสนาและความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2556) ดังนั้น การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมในรูปแบบที่เป็นภาพชัดเจนและเข้ากับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ การตระหนักถึงผลของกรรมจากการกระทำในชีวิตประจำวันจะช่วยเสริมสร้างศีลธรรมและความละอายชั่ว ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีความสุขและความสงบสุขมากยิ่งขึ้น การเข้าถึงคำสอนเรื่องกรรมอย่างถูกต้องจะสามารถพัฒนาเป็นศรัทธาที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาสามารถอยู่รอดได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ โดยมีความหมายไม่เพียงแต่ในทางจิตใจ แต่ยังหมายถึงความสุขในชีวิตและโอกาสในการพ้นทุกข์อย่างแท้จริงในอนาคตอีกด้วย

ประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน

1. การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อลดทิฏฐิมานะ สาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อลดความทิฏฐิมานะที่มีในตน มี 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตากายกรรม หมายถึง การตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ (ภิกษุ สามเณร) ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดี ๆ การมองกันในเรื่องดี มีความหวังดี ปรารถนาดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ มองด้านบวกต่อกัน ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่คิดอคติลำเอียง ก่อความพยาบาท สร้างความโกรธแค้นเคืองกัน ให้โอกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่องไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหน ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขและเข้าใจผู้อื่น ไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่ มีน้ำใจต่อบุคคลอื่น เมตตามโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง ด้วย 2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงาม ด้วยความรักปรารถนาดี รู้จักพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่ต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ไม่พูดจาซ้ำเติมกันถากถางในยามที่มีใคร โดยเฉพาะคู่อริ ฝ่ายตรงข้ามต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่น ไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจ

ผิดจนทะเลาะกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวเท่านั้น 3) เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกัน ช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนรังแกกัน ไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน มีความเสียสละต่อผู้อื่น ช่วยเหลือขวนขวายการงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่อง รู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัย ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมสำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกาย และไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ 4) สาธารณโภคิตา หมายถึง การแบ่งปันลาภที่ได้มาโดยธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์ หมายถึง ให้รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบกันช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ รู้จักแบ่งปันบริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ 5) สีลสามัญญตา หมายถึง การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบวินัย มีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกัน ไม่ทำกระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม 6) ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นถูกต้องดีงาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกัน ด้วยการยอมรับในเหตุผล พูดจาหาข้อสรุปตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนจุดต่างไม่ถือเอาความคิดของ ตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองจะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือผู้ที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11, 2539: 321–322)

2. การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท ได้แก่ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบด้วยเมตตา (ความรักใคร่) กรุณา (ความสงสาร) มุทิตา (ความพลอยยินดี) และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) เป็นหลักธรรมที่ทรงคุณค่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการหยุดความพยาบาทที่เกิดขึ้นภายในใจของมนุษย์ได้หลายวิธี ดังนี้ 1) เมตตา หมายถึง การมีจิตรักใคร่เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข วิถีนี้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความรัก และลดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ และการเริ่มต้นจากการแผ่เมตตาให้กับตนเองครอบครัว และขยายไปยังกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิดก่อนแล้วไปยังผู้ที่ตนรู้สึกขัดแย้ง จะช่วยทำให้ลดความรู้สึกพยาบาทและเปิดโอกาสให้เกิดความเข้าใจ 2) กรุณา หมายถึง การฝึกความสงสารต่อผู้อื่นโดยมองเห็นความทุกข์ของเขา และปรารถนาให้เขาพ้นจากทุกข์ เช่น เมื่อเราพบเจอกับบุคคลที่มีปัญหาหรืออยู่ในช่วงเวลาที่ยากลำบาก นอกจากนี้ความกรุณารวมถึงการยื่นมือช่วยเหลือหรือแม้แต่นั่งฟังปัญหาของเขา ส่งผลให้เข้าใจและเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น ลดความรู้สึกต่อการขัดแย้ง 3) มุทิตา หมายถึง เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข ควรฝึกฝนให้รู้สึกยินดีไปกับเขา การแสดงความยินดีจะสร้างบรรยากาศที่ดี ทำให้ไม่รู้สึกริษยาหรือเปรียบเทียบ ซึ่งมักนำไปสู่ความขัดแย้ง การมีมุทิตาจะช่วยเสริมสร้างมิตรภาพและลดอารมณ์ไม่พอใจจนอาจนำไปสู่ความพยาบาท 4) อุเบกขา หมายถึง การเป็นกลางและมีความเมตตาต่อทุกคน โดยไม่เลือกปฏิบัติหรือทอดทิ้งใคร การไม่ยึดติด

กับการตอบโต้หรือการแก้แค้นจะทำให้ใจมีความสงบ และลดอารมณ์โทษผู้อื่น หรือความรู้สึกที่มาจากความเจ็บปวดที่เคยเกิดขึ้น (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2533) การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 นี้ไม่เพียงเสริมสร้างสันติสุขในจิตใจตัวเองเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ลดการเกิดความขัดแย้งและความพยาบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย การฝึกหัดปฏิบัติพรหมวิหาร 4 ในชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนสามารถทำได้เพื่อส่งเสริมความสงบสุขในสังคม

3. การประยุกต์ใช้หลักอัปปมาทธรรมเพื่อหยุดกฎแห่งกรรม การเป็นผู้ไม่ประมาท คือ การมีสติและระมัดระวังในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดการกระทำทางกายและวาจา เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาด และการสร้างกรรมที่ไม่ดี การฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทนั้นสามารถทำได้ผ่านการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยการมีสติที่มั่นคง ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ประการ ดังนี้ 1) การมีสติเป็นการรักษาความสงบและสมดุลของจิตใจ ให้ระลึกเสมอว่า จิตของเราไม่ควรกำหนัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เช่น ความโลภหรือความต้องการที่เกินเลย เมื่อจิตหลุดจากการกำหนัด จะทำให้สามารถมองเห็นความเป็นจริงได้อย่างชัดเจนและทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม 2) การไม่ให้จิตเกิดความขัดเคืองหรือโกรธขึ้นกับเหตุการณ์ใด ๆ ความขัดเคืองในใจทำให้เราไม่สามารถทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมและยุติธรรม การปล่อยวางอารมณ์นี้ ช่วยให้จิตใจสงบและไม่เผชิญกับความทุกข์ใจที่เกิดจากการโกรธและความเกลียดชัง 3) การทำให้จิตไม่หลงไปตามอารมณ์และการปรากฏของสิ่งต่าง ๆ ความหลงในธรรมหมายถึงการไม่สามารถมองเห็นสิ่งที่เป็นจริง เช่น การยึดถือความคิดเห็นส่วนตัว การมีสติช่วยให้เราปล่อยวางจากการยึดติดและมองเห็นความเป็นจริง ณ ขณะนั้น 4) การไม่ให้จิตมัวเมาในความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งภายนอก การมีสติช่วยให้เรารู้ว่าความสุขและความทุกข์เป็นสิ่งชั่วคราว ซึ่งเมื่อเข้าใจถึงกฎธรรมชาติได้ จะทำให้ไม่มอมเมาไปตามอารมณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อบุคคลมีการปฏิบัติตาม 4 ประการนี้อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เกิดการมีสติและความมั่นคงในจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการหยุดหรือชะลอกฎแห่งกรรม โดยการเลือกทำดีและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ดี ส่งผลให้กรรมที่เกิดจากการกระทำทางกายและวาจาเป็นไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ การเป็นผู้ไม่ประมาท จะนำไปสู่การใช้ชีวิตในทางที่ถูกต้อง มีความสงบสุขในใจ ไม่ก่อให้เกิดกรรมที่ไม่ดี และเป็นแนวทางที่สามารถช่วยหยุดกฎแห่งกรรม หรือทำให้กรรมดีเจริญเติบโต ช่วยนำเราไปสู่ความผาสุกและเข้าถึงความสุขที่แท้จริงในชีวิต โดยการยึดมั่นในหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน และการพัฒนาจิตใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

4. สรุป

จากการศึกษาการถอดบทเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะสะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้ ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากหลากหลายปัจจัย ทั้งเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสร้างแรงกดดันและความเครียดในชีวิตประจำวัน หลักธรรมจากพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้ผู้คนสามารถจัดการกับอารมณ์และความคิดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับหลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ เรื่องราวของพระเจ้าวิฑูฑภะสะท้อนถึงหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม ทำให้เห็นถึงการยึดมั่นในระบบชนชั้นวรรณะซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม

การแสดงออกของความพยาบาทที่นำไปสู่การกระทำที่รุนแรงและผลกระทบที่คาดไม่ถึง รวมทั้งการเข้าใจในกฎแห่งกรรมที่ทุกการกระทำมีผลตามมาโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเลือกใช้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อลดทิฏฐิมานะ หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท และหลักอัปปมาทธรรมเพื่อหลีกเลี่ยงและตระหนักถึงผลกรรมจากการกระทำที่ไม่ดี ดังนั้น การเข้าใจและนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวันจะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในจิตใจ การลดความขัดแย้ง และการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมไทยในปัจจุบัน

5. เอกสารอ้างอิง

พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ). (2557). พรหมวิหาร: ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 1 (2), 55-64.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2533). *ศิลปศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *การพัฒนาจริยธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2556). *ปลดบ่วงชีวิต พิชิตกรรม.* นนทบุรี: เชนปริ้นติ้ง.

พระไพศาล วิสาโล. (2559). *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้ม และทางออกจากวิกฤต*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ. (2563). *มังคลัตถทีปนีแปล ภาค 1 เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพัฒนาการพิมพ์.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2527). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). *กรรมและการอยู่เหนือกรรม.* กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2556). *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). *ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.